

УДК 339.9:352/354.631.1
JEL Classification F13 Q13

Цюлковська С.І.

аспірант

E-mail: sophia-04.02@ukr.net

кафедра права і підприємництва

Львівський національний аграрний університет

Дубляни, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

Співпраця органів державної влади та підприємств агробізнесу є актуальною у формуванні сприятливого бізнес середовища, системи договірних відносин між контрагентами, напрацюванні зовнішньоекономічних зв'язків.

У статті подано схему взаємодії органів державної влади та підприємств агробізнесу формування політики зовнішньоекономічної діяльності.

Із системи договірних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності запропоновано такі форми договірних відносин, як агроторговий дім, саморегулівна організація, кооператив, які слугуватимуть тривалим зв'язкам між ланками у зовнішньоекономічній діяльності підприємств агробізнесу.

Виокремлено напрацювання в стратегічних планах держави, де особлива увага зосереджується на малих суб'єктах агробізнесу із доданою вартістю продукту, що важливо для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, та розвитку сільських територій в комплексі.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, політика зовнішньоекономічної діяльності, підприємства агробізнесу, органи державної влади, агроторговий дім, кооператив, саморегулівна організація.

Вступ. Україна вважається агропромисловою країною, оскільки є всі необхідні ресурси для цього, а саме великі площі родючих ґрунтів, помірний клімат, системи зрошування, де це необхідно, тощо. Так, цими ресурсами активно користуються великі аграрні підприємства, які зібрали значні території земель для обробітку й досягли значного розвитку, тому вони легко можуть конкурувати із іноземними агрокомпаніями.

Однак в державі є дуже багато малих сільськогосподарських товаровиробників, які навіть попри згадувані наявні ресурси, не в змозі досягти стабільного розвитку в своїй діяльності. Самотужки досягти швидкого та ефективного розвитку дуже важко, тому не обійтися їм без допомоги органів державної влади, без взаємних напрацювань покращення ситуації для підприємств агробізнесу, тим більше їхнього виходу на світовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичних і практичних аспектів зовнішньоекономічної діяльності агровиробників, її обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення, державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці та їх розвиток в комплексі із територіями їх функціональної діяльності, розглянуті в наукових працях Л.Бальцеровича, В.Сіденко, С.В.Щербини тощо. Попри глибоке та змістовне вивчення цими вченими проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності за участю аграрних підприємств, актуальною залишається постійна взаємодія

органів державної влади та підприємств агробізнесу для ефективного функціонування останніх.

Метою нашого дослідження було обґрунтувати способи активізації зовнішньоекономічної діяльності шляхом взаємодії підприємств агробізнесу та органів державної влади.

Методологія досліджень. У процесі дослідження застосовувались методи аналізу та синтезу, порівняння, моделювання, а також діалектичний метод як спосіб діалогу між представниками бізнесу та органами державної влади.

Результати. Теперішня участь держави у забезпеченні продовольчої безпеки зводиться до поверхневих дій, які лише створюють важливість та видимість цього процесу. Основна мета держави для повноцінної продовольчої безпеки повинна ґрунтуватись не на самій турботливості про «продовольчу безпеку», а у формуванні сприятливого бізнес середовища, в якому впроваджується у дію підприємницька ініціатива; розвиватиметься виробництво сільськогосподарської продукції та суб'єкти агробізнесу; стимулюватиметься будівництво пунктів переробки й зберігання сільськогосподарської продукції тощо. Це дозволить теоретично формувати необхідний запас сільськогосподарської продукції завдяки підприємствам агробізнесу, а в разі необхідності, практично – забезпечити (викупити) необхідну кількість продукції національного чи закордонного виробництва. Попри створення теоретичного національного резерву продукції для забезпечення продовольчої безпеки, ще одним із чинників цієї безпеки є наявність високих реальних доходів населення, які в разі необхідності будуть в змозі придбати достатню кількість продуктів харчування імпортного походження навіть за завищеними цінами.

Імпорт потрібно у певних випадках частково допускати, бо це не дасть «розслабитись» вітчизняному товаровиробнику, а тому стимулюватиме до вдосконалення технологій й технологічного процесу та зростання конкурентоспроможності їхньої продукції. Зважаючи, що Україна є членом Світової організації торгівлі, то не можемо не допустити на вітчизняний ринок продукцію інших країн-учасниць цієї організації. Всі умови міжнародної торгівлі між країнами прописані в Угоді про заснування Світової організації торгівлі та додатку «Угода про сільське господарство» [1].

Серед підприємств, які здійснюють експорт, лише 16% респондентів повідомили, що виграли в результаті дії Угоди про асоціацію, - йдеться у Аналітичному звіті за результатами третьої хвилі опитування українських імпортерів та експортерів 2017/2018 років [2] по проекту «Діалог зі сприяння торгівлі» проведеного громадською організацією «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». Загалом експортери повідомляють про негативний вплив Угоди, 8% з них виклали, що зазнали втрат через її впровадження.

Аналіз реакції та очікувань бізнесу щодо процедур торгівлі зовнішньоекономічної діяльності з Аналітичного звіту представлено на рисунку 1.

Детальна та актуальна інформація для регіону (Волинської області) і суб'єктів господарювання (сільськогосподарських товаровиробників) вибрана з проведеного дослідження [2] та представлена нижче:

1. На думку більшості респондентів, на митниці потрібні зміни. Попри покращення оцінки роботи митниці у 2017 році порівняно із 2016 роком, основними проблемами тут, що залишаються актуальними є: недосконале митне законодавство, корупція та хабарництво, недостатня прозорість та відкритість митниці.

2. Підприємства, що працюють у сфері сільського господарства, частіше від інших зауважують проблеми із корупцією та хабарництвом у митних органах, а промислові підприємства – проблеми із технічним оснащенням митниць.

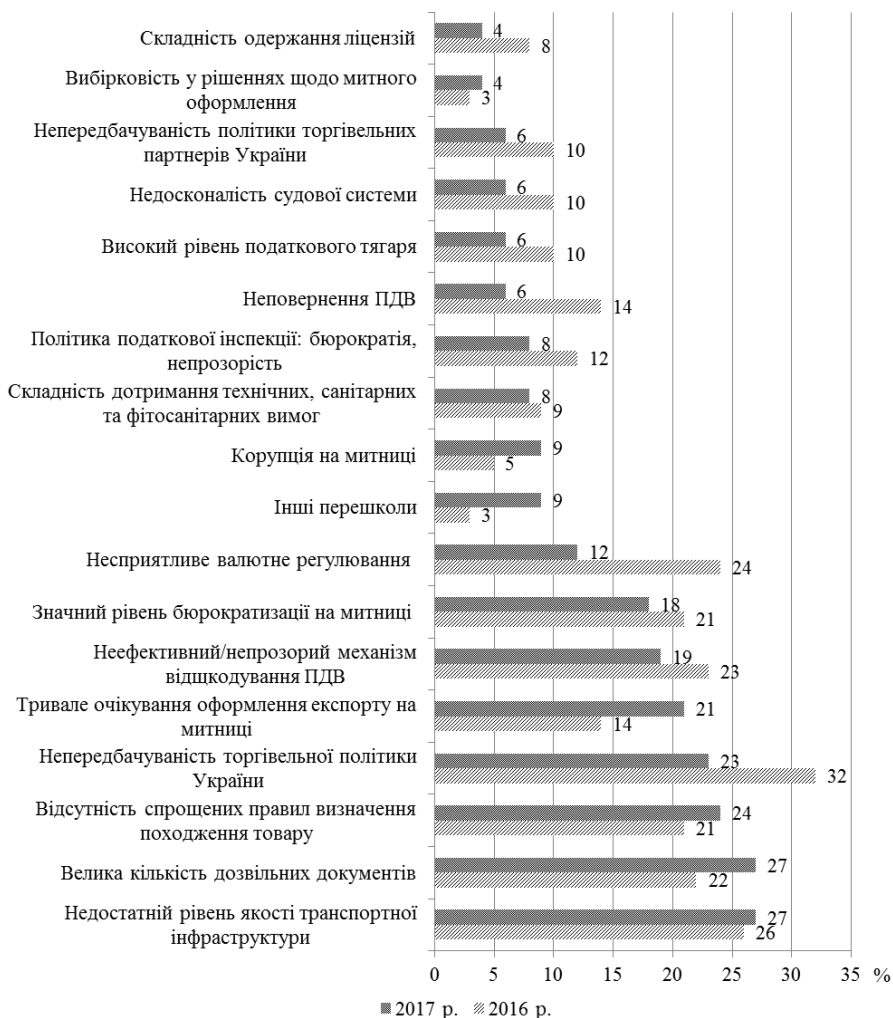

Рис. 1. Перешкоди під час експорту (значення показника – відсоток опитаних респондентів) *

*- джерело [2]

3. На недоліки митного законодавства найчастіше вказують у Волинській області (62% респондентів) – найвище серед всіх регіонів України. Серед основних недоліків в цьому регіоні є найчастіші повідомлення про корупцію та хабарництво на митниці (52%).

4. Збільшення грошових витрат при експорті у 2016-2017 роках для сільськогосподарських підприємств зросли для 39% з них, а для окремих – зменшились (22%).

5. Серед опитаних представників агросектору 56% вказують на необхідність неформальних стосунків з владою для ведення бізнесу, особливо ці стосунки необхідні з органами місцевого самоврядування. Найбільше опитаних респондентів про необхідність такого зв'язку заявили у Волинській області (63%).

6. Сільськогосподарські підприємства найбільш активно залучені до діалогу з владою з питань спрощення торгівлі. 29% здійснюють його через посередників, а 18% – безпосередньо з органами влади.

Серед рекомендацій щодо вирішення проблем на митниці респонденти виокремили наступні: уніфікація документів українського та міжнародного зразка, де передбачається подання їх в автоматизованому вигляді, а також внесення змін під час проходження процедури; визнання вартості товару за наданими документами; прозорість бази визначення митної вартості товарів; скорочення переліку митних документів.

На основі зауважень та рекомендацій представників бізнесу агросектору описаних вище, розробили схему взаємодії органів влади та підприємств агробізнесу формування політики зовнішньоекономічної діяльності (рис. 2).

Чіткість й відкритість дотримання всіма учасниками процедур торгівлі дозволить проаналізувати реальну ситуацію взаємодії органів влади та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також швидко реагувати на певні недоліки в такій взаємодії, вносити корективи у чинну нормативну базу процедур експортно-імпортних операцій.

На даний час в аграрному секторі економіки є поширеними договірні відносини між суб'єктами, які опосередковують їх виробничо-господарські відносини як у сфері АПК, так і з господарюючими суб'єктами інших галузей господарства [3]. Як зазначає А.М. Статівка, договір в умовах ринку став об'єктивно необхідною формою ринкових економічних зв'язків. Іншої правової форми, яка б оптимально виражала інтереси сторін з урахуванням рівня розвитку ринкових економічних відносин, не існує [4]. Тому виокремлюємо такі форми договірних відносин між підприємствами агробізнесу: агроторговий дім, саморегульована організація, кооператив.

«Агроторгові дома сприяють процесам вертикальної інтеграції на території району чи регіону, координуючи діяльність групи взаємопов'язаних підприємств агропромислового комплексу на основі довгострокової маркетингової стратегії. При цьому перевага віддається договірній вертикально інтегрованій маркетинговій системі без створення окремих організаційно-правових агропромислових формувань» [5 с. 4].

Такі договірні відносини повинні скріпити насамперед малих суб'єктів господарювання продуктового ланцюга агробізнесу, сфокусувати їх лише на певній продукції, щоб вони стали конкурентніші на внутрішньому ринку, та мали достатньо фінансової спроможності для виходу на міжнародний ринок.

Тобто, об'єднавши свої потужності, підприємства мають досягти кращого результату діяльності, ніж індивідуальна робота кожного. Про це й писав І. Ансофф, який розглядає синергізм як невід'ємний компонент стратегії фірми, що шукає такі товарно-ринкові комбінації, в яких ефект від суми більший, ніж сума ефектів складових частин [6, с. 123 – 124].

Формальна чи неформальна інтеграція для малого бізнесу є критично важливою у випадку об'єднання потужностей, точніше їх виробничої продукції для формування великих партій поставок за договірними контрактами. Цей нюанс відіграє важливу роль успіху в пошуку закордонних покупців та підписанні договорів на поставку продукції.

Іншим способом об'єднання для підприємств агробізнесу, згаданого у Єдиній комплексній стратегії [7] є саморегульована організація. Однак таке об'єднання передбачає взаємодію між суб'єктами господарювання горизонтального рівня, тобто поєднання конкретної галузі чи виду діяльності. Саморегульована організація (СРО) – це некомерційна організація, яка засновується на членстві, створюється з метою саморегулювання та об'єднує суб'єктів підприємницької діяльності, на основі єдності певної галузі виробництва товарів (робіт, послуг), або ринку товарів (робіт, послуг), або яка об'єднує

суб'єктів за певним видом професійної діяльності [8]. У споживчому ланцюгу агробізнесу саморегульвні організації можуть утворюватись, наприклад, між суб'єктами: виробниками овочів; переробниками овочів; трейдерами овочів тощо.

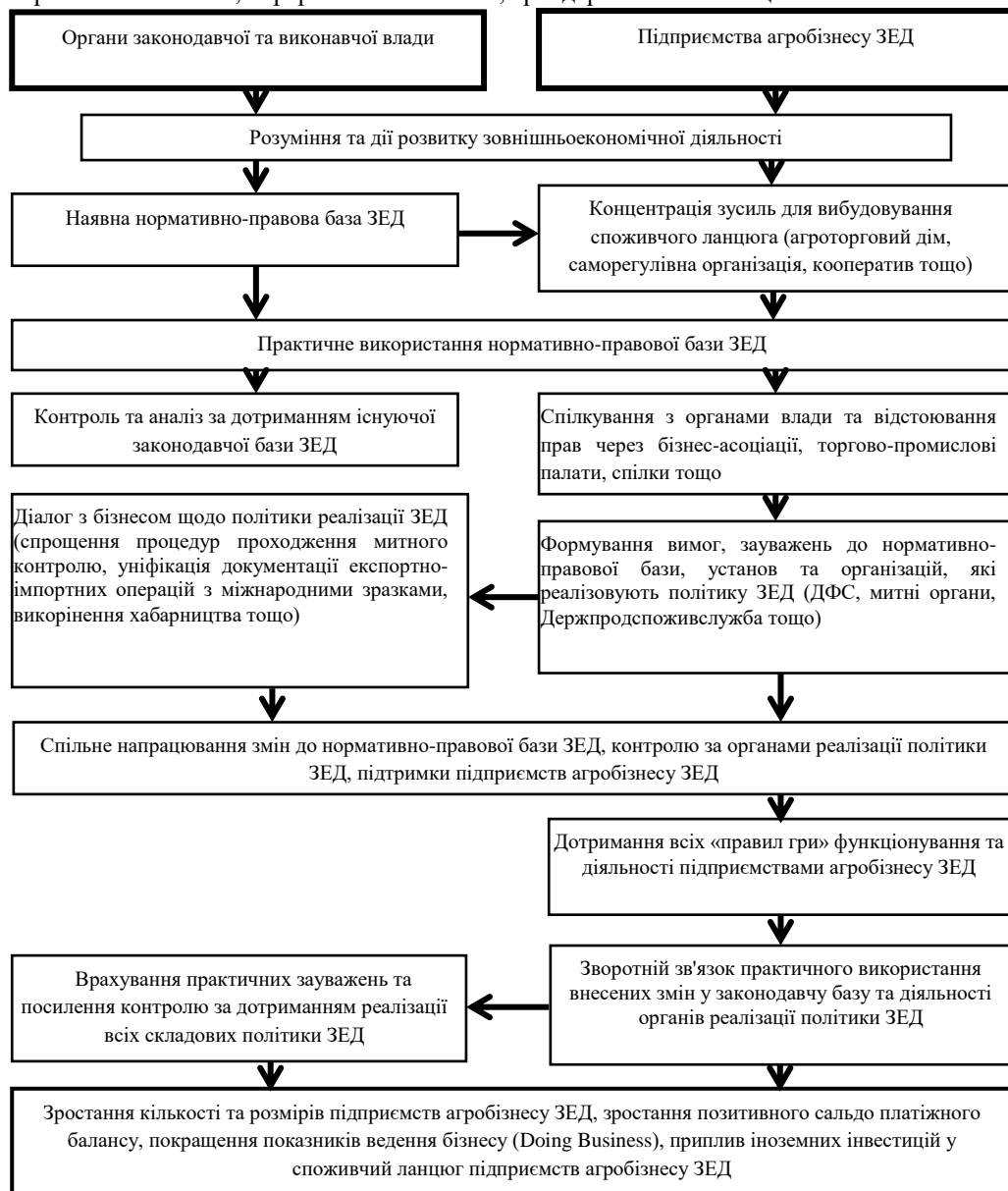

Рис. 2. Схема взаємодії органів влади та підприємств агробізнесу у формуванні політики зовнішньоекономічної діяльності

Найвідомішим та найпоширенішим способом об'єднання товаровиробників із світового досвіду є кооперативна форма взаємодії. Кооперативи можуть об'єднувати у свій склад членів горизонтального та вертикального рівнів. Оскільки агроторгові дома та саморегульвні організації за своєю сутністю є неформальними об'єднаннями, які

згуртовують підприємства агробізнесу для вирішення загальних проблемних питань у їх діяльності, то кооперативи – юридичні особи підприємницької діяльності, які формально можуть виступати сполучною ланкою між суб'єктами господарювання, які є їх членами, з посередниками чи наступними покупцями продукції в єдиному споживчому ланцюгу, в тому числі з іноземними контрагентами.

Способи взаємодії між собою та виходу на зовнішній ринок підприємств агробізнесу представлено на рис. 3.

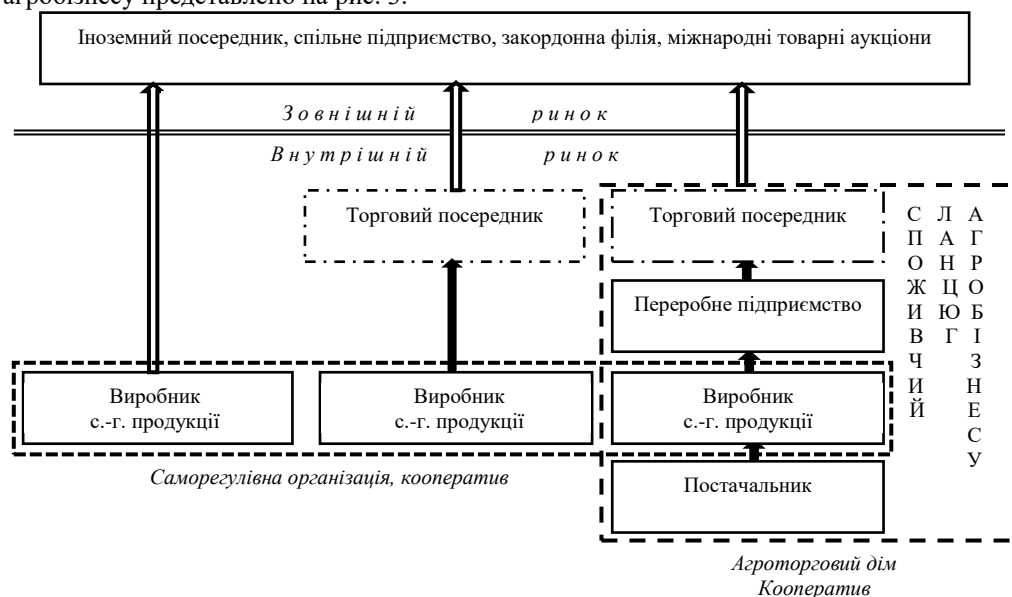

Рис. 3. Способи експортної діяльності підприємств агробізнесу

Однією з проблем експорту для українських підприємств є те, що він не оптимізований і складається із багатьох продуктів виробництва, які включають в більшості випадків незначну додану вартість. Останніми роками зростала кількість експортованої української сільськогосподарської продукції, і не так багато підвищувалась її якість. Продукція недостатньої якості погано позначається для розвитку ринку, укріпленні бренду «український товар», іміджу підприємства та отриманні більшого прибутку.

Українському товаровиробнику, спільно із торгово-промисловими палатами та Міністерством закордонних справ необхідно розширювати мережу країн, в які можна реалізувати виготовлену продукцію, що дозволить не залежати від кількох країн імпортерів української сільськогосподарської продукції.

Варто казати, що серйозно відстає маркетинг та брендинг не лише української сільськогосподарської продукції, а й в загальному бренд «український товар». Тому реалізація української сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки значно залежить від іноземних торгових агентів (підприємств), які популяризуватимуть та реалізуватимуть через свої канали цю продукцію. Вітчизняним підприємствам агробізнесу необхідно диверсифікувати види діяльності, продукти, з якими можна виходити на міжнародний ринок.

Незважаючи про зобов'язання України згідно статті 3 частини 1 Угоди про сільське господарство СОТ [1], що стосуються внутрішньої підтримки та експортних субсидій, які обмежують надання субсидій і цією Угодою включаються як невід'ємна

частина ГАТТ 1994, необхідно Уряду посилити підтримку та стимулювання розвитку сільського господарства.

У цій же Угоді в розділі «Зобов'язання щодо внутрішньої підтримки» в частині 2 «... про проміжний перегляд, у якій зазначено, що урядові заходи з надання допомоги, у прямій чи непрямій формі, які мають на меті стимулювати розвиток сільського господарства та села і є невід'ємною частиною програм розвитку країн, що розвиваються, інвестиційні субсидії, які здебільшого надаються на сільське господарство у країнах-Членах, що розвиваються, та субсидії на сільськогосподарську сировину, які звичайно надаються виробникам з низьким рівнем доходів та бідною сировинною базою в країнах-Членах, що розвиваються, звільняються від зобов'язань щодо зменшення внутрішньої підтримки, які за інших умов вдавалися б до таких заходів [1].

Попри дотримання й виконання умов Угоди, Україна розробила власний «дороговказ» розвитку країни, враховуючи всі нюанси міжнародних зобов'язань – Стратегія 2020. Цією стратегією визначає план розвитку аграрного сектору України та сільських територій на період 2015-2020 рр. Вона побудована на чинних стратегічних документах, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Коаліційній Угоді 2014 року, визначає довгострокову концепцію розвитку сільського господарства і сільських територій, надає базу для стабільної, передбачуваної і прозорої правової системи, спрямованої на покращення ділового клімату, протидію корупції і стимулювання інвестицій для модернізації сільськогосподарського сектору. Вона також надає підґрунтя для проведення інституціональної реформи, необхідної для ефективного контролю і реалізації. Стратегія пропонує збалансований підхід до посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору і збільшення експорту, намагаючись водночас забезпечити рівномірний розподіл наявних переваг, зокрема, за рахунок сприяння розвитку сільських територій і покращення якості життя у найбідніших регіонах, та збереження природних ресурсів і довкілля [7]. Саме напрацювання Л. Бальцеровича, який був в Україні співголовою Групи стратегічних радників по підтримці реформ та представником президента у Кабміні у 2016 році, мають місце у Єдиній комплексній стратегії. Значно більший акцент при формуванні аграрної політики слід приділяти не програмам підтримки сільського господарства, а програмам розвитку сільських територій. Зокрема він стверджує, що «додаткову галузеву політику варто застосовувати не стільки щодо сільського господарства, скільки до села, де сільське господарство є важливим, однак не єдиним елементом економічної діяльності» [9, С. 155].

Український Уряд в рамках побудови сильної економіки зобов'язаний скоординувати свої дії для допомоги дрібним підприємствам агробізнесу, щоб ті в свою чергу могли конкурувати на регіональному та світовому ринках. Кроки Уряду в цьому напрямі повинні нести стратегічний характер передбачаючи гарантування ефективності й окупності державних витрат. Державні органи перш за все не мають заважати бізнесу, а навпаки створювати умови для його розвитку та пропагувати національного товаровиробника, «український товар» на світовому ринку.

Серед важливих ключових позицій державних заходів має посідати особливе стимулювання малих підприємств (сімейних фермерських господарств, фермерських господарств, кооперативів, приватних підприємств та інших) до застосування нових технологій та створення ланцюга додаткової вартості, особливо це актуально для підприємств агробізнесу зовнішньоекономічної діяльності. Ключова оцінка цього – розвиток та надійність кожної ланки сформованого продуктового ланцюга.

Висновки і перспективи. Розвиток агробізнесу, особливо з малими сільськогосподарськими товаровиробниками, можливий при формуванні сприятливого

бізнес середовища, в якому впроваджуватиметься у дію підприємницька ініціатива, розвиватиметься виробництво сільськогосподарської продукції та суб'єкти агробізнесу, стимулюватиметься будівництво пунктів переробки й зберігання сільськогосподарської продукції тощо. Без співпраці в цьому напрямі органів державної влади та підприємств агробізнесу не обійтись. Тому розроблено схему їхньої взаємодії у формуванні політики зовнішньоекономічної діяльності.

Важливими у розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу є їх відносини із контрагентами та подальша співпраця, де виділяємо такі форми договірних відносин: агроторговий дім, саморегульована організація, кооператив.

Попри розвиток підприємницької діяльності аграрного спрямування в стратегічних планах держави є особлива зосередженість на малих суб'єктах агробізнесу із посиленням на доданій вартості продукту, що особливо важливо для зовнішньоекономічної діяльності, та розвитку сільських територій в комплексі.

Список використаних джерел

1. Угода про сільське господарство (укр/рос) СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_005. (дата звернення 16.08.2018).
2. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу 2017/2018 / Аналітичний звіт за результатами третьої хвилі опитування українських імпортерів та експортерів. Київ, 2018. URL: http://www.ier.com.ua/files/Public_events/2018/TFD_III_Presentation/TFD_III_2017-2018_report.pdf. (дата звернення 18.08.2018).
3. Бруханський Р. Ф. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монографія / Р. Ф. Бруханський, М. К. Пархоμεць, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. Тернопіль : Крок, 2015. 300 с.
4. Статівка А.М. Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.06; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 32 с.
5. Щербина С.В. Механізм формування державної політики у сфері інформаційного забезпечення аграрного сектору економіки України. Державне управління: теорія та практика, 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_17. (дата звернення 22.08.2018)
6. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб. : Питер Ком, 1999. 416 с.
7. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. Проект 26 жовтня 2015 р. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>. (дата звернення 20.08.2018)
8. Саморегульована організація. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Саморегульована_організація. (дата звернення 18.08.2018).
9. Бальцеревич Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку. Львів : Б-ка журналу «Ї». 2000. С. 144.
10. Сіденко В. Переваги та ризики вступу України до СОТ. Віче. 2008. № 5. URL: <http://www.viche.info/journal/876>. (дата звернення 18.08.2018).

Дата надходження статті до редакції: 11.09.2018
Рецензування: 27.10.2018 Прийняття в друк: 24.11.2018

Tsiolkovska S.I.

Post-graduate student

E-mail: sophia-04.02@ukr.net

Department of Law and Entrepreneurship

Lviv National Agrarian University

Dublyany, Ukraine

INTERACTION OF AGRIBUSINESS ENTERPRISES AND PUBLIC GOVERNMENTS AS A WAY OF ACTIVATING FOREIGN TRADE ACTIVITIES

Abstract

The cooperation of state authorities and agribusiness enterprises is relevant in the formation of a favorable business environment, a system of contractual relations between counterparties, and the development of foreign economic relations.

In the article presented the scheme of interaction of state authorities and enterprises of agribusiness with the formation of the policy of foreign economic activity.

From the system of contractual relations between the subjects of entrepreneurial activity, the following forms of contractual relations are proposed, such as an agricultural trading house, a self-regulatory organization, a cooperative that will serve as a long-term link between the links in the foreign economic activity of agribusiness enterprises.

The work is elaborated in the strategic plans of the state, where special attention is focused on small subjects of agribusiness with the added value of the product, which is important for the implementation of foreign economic activities, and the development of rural areas in the complex.

Keywords: *foreign economic activity, foreign economic activity policy, agribusiness enterprises, state authorities, agro-trading house, cooperative, self-regulating organization.*

References

1. Uhoda pro sil's'ke hospodarstvo (ukr/ros) SOT; Uhoda, Mizhnarodnyj dokument vid 15.04.1994. Retrived from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_005.
2. Sproschennia protsedur torhivli v Ukraini: otsinky ta ochikuvannia biznesu 2017/2018 / Analychnyj zvit za rezul'tatamy tret'oi khvyli opytuvannia ukrains'kykh importeriv ta eksporteriv. Kyiv, 2018. URL: http://www.ier.com.ua/files//Public_events/2018/TFD_III_Presentation/TFD_III_2017-2018_report.pdf.
3. Brukhanskiy, R. F., Parkhomets, M. K., Putsentejlo, P. R. et al (2015). Oblikovo-analytichne i orhanizatsijno-pravove zabezpechennia diial'nosti ahrarnykh pidprijemstv : monohrafiia. Ternopil : Krok.
4. Stativka, A.M. (1998). Dohovory v systemi ahropromysloвого kompleksu Ukrainy v umovakh rynkovykh vidnosyn : avtoref. dys... d-ra iuryd. nauk: 12.00.06. Natsional'na iurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, Kharkiv.
5. Scherbyna, S.V. (2012). Mekhanizm formuvannia derzhavnoi polityky u sferi informatsijnoho zabezpechennia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy. Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_17.
6. Ansoff, Y. (1999). Novaia korporatyvnaia stratehiia. SPb. : Pyter Kom.
7. Yedyna kompleksna stratehiia ta plan dij rozvytku sil's'koho hospodarstva ta sil's'kykh terytorij v Ukraini na 2015-2020 roky. Proekt 26 zhovtnia 2015 r. Retrived from <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
8. Samorehulivna orhanizatsiia. Vikipediia. Vilna entsyklopediia. Retrived from https://uk.wikipedia.org/wiki/Samorehul'ovana_orhanizatsiia.
9. Bal'tserovych L. Svoboda i rozvytok. Ekonomiiia vil'noho rynku. Lviv: B-ka zhurnalu «Y». 2000. S. 144.
10. Sidenko, V. (2008). Perevahy ta ryzyky vstupu Ukrainy do SOT. Zhurnal Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Viche*, 5. Retrived from <http://www.viche.info/journal/876>.

Received: September 11, 2018

Revision: October 27, 2018 Accepted: November 24, 2018